

ULBS

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

Universitatea Lucian Blaga Sibiu. Institutul de Organizare a
Studiilor Doctorale și Postdoctorale

Domeniul de doctorat: ISTORIE

TEZĂ DE DOCTORAT

**IMPACTUL ADMINISTRAȚIEI HABSBURGICE ASUPRA
MEDIULUI URBAN DIN SUDUL TRANSILVANIEI**

– secolele al XVII-lea – al XVIII-lea –

doctorand:

Răzvan C. POP

conducător științific:

prof. univ. dr. Karl Zeno PINTER

INFLUENȚA ADMINISTRAȚIEI HABSBURGICE ASUPRA MEDIULUI URBAN DIN SUDUL TRANSILVANIEI secolele al XVII-lea – al XVIII-lea

REZUMAT

Explicația acestei lucrări este una minimală: aceea de a stabili cum orașul medieval transilvănean s-a definitivat și apoi transformat în orașul baroc și modern. De aici intervin nuanțele reținute de titlul lucrării dar și câteva nuanțe aduse de realitatea istoriografică și conceptuală a studierii orașelor în România.

Am ales sudul Transilvaniei deoarece urbanizarea a fost în acest areal mult mai puternică și pregnantă, în comparație cu nordul voievodatului și mai apoi principatului. Lumea germană puternic prezentă în acest areal geografic a făcut posibilă urbanizarea activă a zonei. În nordul nobiliar, exemplele sunt mult mai puține, în față ieșind cele două orașe Cluj și Bistrița la care adăugăm Baia Mare. În sud, comunitățile germane au preluat un tipar urban în toate localitățile ajunse la un grad matur de dezvoltare în perioada clasică a Evului Mediu. Astfel pe lângă marile orașe, tipare urbane regăsim în majoritatea localităților rurale, Biertan sau Prejmer putând fi exemple în acest sens.

Ne interesează impactul administrației habsburgice deoarece aceasta a avut un rol istoric decisiv în evoluția culturală a Transilvaniei. Venirea și apoi implementarea conceptelor administrative de la Viena fac practic trecerea la perioada modernă, sfârșitul Principatului fiind din punctul nostru de vedere sfârșitul perioadei renaștentiste și trecerea spre perioada deja menționată. Deoarece în opinia noastră, Transilvania a fost permanent în arealul cultural european occidental, am ales a periodiza evoluția istorică a provinciei în concordanță cu perioadele evolutive ale întregii Europe.

Din acest motiv pe întreg conținutul lucrării de față, am identificat permanent cauzalitățile aduse de Principatul transilvan din secolul al XVII-lea și am surprins întreg procesul de reformare al Imperiului, desfășurat în întreg secol al XVIII-lea.

Ne-a interesat a surprinde stadiul cercetărilor din acest domeniu, atât pe plan european dar mai ales național. Revenind la lucrarea propriu zisă, am încercat a surprinde contextul istoric al perioadei cu o analiză mai detaliată a Contraofensivei habsburgice de după asediul Vienei din 1683 și evident a secolului al XVIII-lea. Am încercat a surprinde contextul legislativ al perioadei, aplecându-ne, mai ales, asupra reformelor teresiene și josefine. Orașul l-am surprins în cercetarea

noastră, în mod descendent de la structura europeană, spre cea transilvăneană. În această analiză am evidențiat trei modele de dezvoltare urbanistică precum și trei cazuri de evoluție urbanistică în Transilvania secolului al XVIII-lea, toate dezvoltate în contextul integrării Principatului în structura politică, administrativă și birocratică habsburgică.

Transilvania parcurge astfel drumul de la o entitate statală distinctă la o provincie a unui Imperiu multinațional, specific perioadei Iluministe. Drumul acesta nu trebuie privit atât de radical. El este parcurs de la o entitate distinctă dar permanent aflată sub suzeranitatea puterilor vecine spre o provincie privilegiată cu o largă autonomie în cadrul Imperiului Habsburgic.

În urma modificărilor administrative aduse de habsburgi, putem concluziona că vechile instituții centrale ale Principatului își pierd din importanță, principele devenind o simplă marionetă a Vienei, iar Dieta reglementând doar chestiuni minore. Vedem cum vechile instituții medievale create de Principat sucombă în fața noilor instituții aduse de statul Iluminist al Habsburgilor.

Secolul al XVII-lea este de fapt drumul Transilvaniei de la Medievalitate și Renaștere la modernitate. Transilvania pornește la începutul acestui secol cu instituțiile sale bine definite atât administrativ cât și religios, modul în care acestea erau organizate arătând un clar interes de construire a unui stat în condițiile speciale a multiculturalismului și multi-autonomismului din această regiune. Transformarea Europei după conflictele din acest secol vor face incapabilă Transilvania să reziste, deși își cristalizase inclusiv identitatea statală față de vechiul regat medieval al Ungariei.

Dacă la începutul secolului al XVII-lea, Transilvania avea cu principe, Dietă și consiliu princiar la sfârșitul său situația este diferită, având Gubernator, Guberniu și alte instituții care controlau total și integrau astfel provincia în Imperiu. Principatul devine doar o formă. Ceea ce în mod surprinzător rezistă sunt tocmai instituțiile autonomiilor interne, cum sunt Universitatea Săsească.

Imperiul preia în schimb toate liniile administrative esențiale ale provinciei. Preia legiferarea, preia armata, preia sistemul judiciar și cel economic. Pentru fiecare creează structuri noi care leagă provincia direct de Viena, ocolind Dieta și pe principe. Astfel putem remarca modul în care economia, dreptul local sunt integrate.

O analiză a legislației și a principalelor reglementări administrative ce au avut efect asupra Transilvaniei perioadei habsburgice ne ajută în mod concludent la stabilirea unui orizont temporal al impactului habsburgic asupra provinciei transilvane. Astfel, putem afirma că această administrație se împarte în două perioade esențiale, una a implementării conceptului statal habsburgic și una a desăvârșirii acestuia. O a treia etapă este cea a Dualismului Austro – Ungar.

Influența și impactul administrației habsburgice asupra Transilvaniei, sunt cele mai vizibile în această perioadă, deoarece este perioada când principatul devenit provincie se transformă capital

și definitiv. La începuturile secolului al XIX-lea găsim o altă entitate statală a Transilvaniei cu puține relaționări cu vechiul stat medieval, altele decât cele istorice.

Această perioadă se poate, la rândul ei, etaliza în perioade, diferite prin rolul și prin moștenirea ce au lasat-o. O primă etapă este cea a emiterii și implementării Diplomei Leopoldine, legea capitală a provinciei. Această etapă se caracterizează printr-o puternică esență tradițională și locală de sorginte medievală dar în aceeași perioadă putem remarca primii pași spre habsburgizarea și modernizarea Transilvaniei.

O a doua etapă este cea a Mariei Theresia, împărăteasa care prin reglementările sale a reușit o reconfigurare administrativă a Transilvaniei. Practic, în această etapă observăm o renovare a corpului provinciei.

Toate acestea au dus la cea de a treia etapă, cea a reglementărilor iosefine. Acestea reușesc înlocuirea esenței medievale, autonomiste, tradiționale a Transilvaniei cu una modernă, unitară, totalmente diferită de ce a fost până în acel moment.

Sub îndrumarea aceluiași corpuri legiferatoare, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea putem afirma că a existat un program reglementat de construire în Transilvania. Ceea ce nu a existat în schimb, este coerența și generalitatea acestuia. Nu putem afirma că în Transilvania și mai ales în orașele din sudul Transilvaniei a existat un proiect unitar și longeviv de urbanizare. Transilvania nu a avut un caz precum cel al Bruxelles-ului, unde împăratul Joseph al II-lea decide intervenții masive pentru modernizarea și schimbarea aspectului orașului.

Au existat proiecte instituționale, limitate în timp, au existat demersuri particulare ale unor mari nobili sau funcționari ai provinciei. Ideile iluministe s-au confundat cu proiectele administrative. Primul proiect a fost cel iezuit, de sorginte ecleziastică. Această veritabilă avangardă a birocrăției habsburgice, a fost prima entitate care a impus un program de edificare asupra orașelor. Complexele iezuite nu au însemnat strict mănăstirile acestora. Ei sunt cei care au contruit primele biserici ale secolului al XVIII-lea, ei au construit școli, orfelinate dar și au propus elemente de mobilier urban. Ei au modificat aliniamente, perspective și volumetrii. Iezuiții sunt primii care implementează noi concepte urbanistice, cel mai bun exemplu fiind transformarea pieții Mari din Sibiu prin recalibrarea urbanistică și reconfigurarea aliniamentului de nord vest a acestui spațiu central.

Al doilea proiect coerent este cel militar. primii care intervin direct asupra orașelor transilvănene sunt decidenții militari ai Imperiului și prin ricoșeu, cei ai proaspetei provincii.

Demersurile de fortificare a provinciei sunt cele care modifică aspectul orașelor cetate. Ei extind orașul înspre spațiul extremuros. Urbanitatea militară modifică aspectul unui întreg teritoriu, precum în cazul Alba Iulia. De amintit este existența Oficiului Fortificațiilor din Transilvania, cu sediul la Alba Iuliei, care s-a ocupat de întregul program de construire militar. Acest program a

modificat nu numai aspectul medieval al orașelor și în general al provinciei dar a modificat și volumetria, aliniamente, spații deschise și perspective.

Exemplul primordial urban a fost orașul Viena, capitala Imperiului. Legislația acestui oraș, înaintarea reședinței imperiale pe malul drept al Dunării, organizarea suburbiilor construcția marilor palate în afara nucleului medieval, toate acestea au fost principalele modele ale modelării urbanistice din Transilvania. În Sibiu, spre exemplu, s-a putut observa în urma cercetărilor arheologice, o înaintare în interiorul Pieței Mari a tuturor clădirilor construite după 1700.

În Transilvania, remarcăm două etape ale barocului, la finalul secolului al XVII-lea, influențat direct de preceptele iezuite, deci un baroc iezuit și în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, un baroc influențat de filosofie timpului, deci un baroc iluminist.

Este drept că aceste regândiri ale orașelor transilvănene, nu sunt contemporane cu marile teorii europene și nici nu sunt folosite la scară largă. Ele ajung în Transilvania la o diferență cronologică considerabilă, orașele mari fiind cele care au profitat cu precădere.

Orașele transilvănene își mențineau caracteristicile medievale dar în același timp au suportat o serie de modificări de ordin urbanistic tipice secolului al XVIII-lea. Este cazul apariției suburbiilor, unde se vor așeza la început zilierii agricoli ai orașelor, apoi funcționarii noului Imperiu iar în cele din urmă, noii cetățeni urbani ai provinciei.

Am ales a reda în prezenta lucrare, trei exemple sud-transilvane, pe care le considerăm elocvente pentru modalitățile diferite de abordare a problemei urbanistice a Transilvaniei și a sudului provinciei. Alba Iulia este un spațiu urban modificat radical. Sibiu este un spațiu urban care a suportat modificări cu caracter urbanistic dar acestea ne-destructurând orașul dar transportându-l într-o nouă perioadă evolutivă. Sighișoara este exemplul stagnării, aici intervențiile urbanistice fiind minore, ne alterând caracterul medieval al orașului.